

УДК 378.4.011.3-052:37:[005.336.2:316.77]
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-4.25>

І. Р. Субашкевич

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи
Львівського національного університету
імені Івана Франка

М. Б. Луцик

магістр факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті вивчено сутність понять «комунікативність» та «комунікативні здібності». Висвітлено результати дослідження, спрямованого на аналіз розвитку комунікативних здібностей студентів педагогічних спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта». Запропоновано педагогічні умови для розвитку комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Відповідно до поставленої мети було підібрано низку методик, як-от: методика «Виявлення комунікативних та організаційних здібностей»; методика «Ваш стиль спілкування», методика «Вивчення рівня комунікативного контролю». Визначені методики дають можливість встановити комунікативні й організаційні схильності особистості, стилю спілкування, індивідуально-стабільної форми комунікативної поведінки людини та рівень комунікативного контролю студентів 1-го та 4-го курсів педагогічних спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта». Отримані результати дослідження дали змогу встановити, що на формування комунікативних здібностей студентів значною мірою впливає освітнє середовище, у якому вони набувають педагогічних компетентностей.

Особистість педагога визначає характер цілей та завдань педагогічної діяльності, успішність виконання основних професійних функцій: інформаційної (точність, логічність подачі інформації, уміння виділяти головне, доступність інформації, зв'язок інформації із практикою й уміння прогнозувати засвоєння матеріалу учнями), перцептивної (уміння сприймати психічний стан учнів та «бачити» особистість учня), комунікативної (стиль спілкування, педагогічний такт, експресивні якості, контакт з учнями), розвивальної (робота з формування і розвитку прийомів і способів розумової діяльності учнів, їхньої особистості й учнівського колективу), контролюючої (різні способи контролю засвоєння інформації, об'єктивне оцінювання, навчання самоконтролю). Реалізація на практиці цих функцій водночас є складним завданням, виконання якого потребує високого рівня професійної компетентності педагога.

Ключові слова: комунікативність, комунікативні здібності, педагогічні комунікативні здібності, професійна підготовка, студенти.

Постановка проблеми. Для успішного опанування педагогічної діяльності сучасному студенту спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» необхідно володіти комплексом педагогічних здібностей, серед яких основними виокремлюємо комунікативні.

На думку Н. Кузьміної, комунікативність – це професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступити в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й мати задоволення від спілкування [1, с. 28]

Комунікативні здібності сприяють ефективному спілкуванню, передачі інформації, розумінню ситуації і є базою для формування комунікативних умінь і навичок. Серед умов, які сприяють розвитку педагогічних здібностей у майбутніх учителів дошкільної і початкової школи, на нашу

думку, варто виділи дві: освітнє середовище, у якому здобуває освіту студент, і його прагнення до самовдосконалення.

Погоджуємося з думкою І. Іванової, яка стверджує, що у процесі підготовки в закладі вищої освіти спеціаліста педагогічної сфери повинен відбуватися розвиток його професійних умінь, зокрема й комунікативних [2, с. 96].

Професійні комунікативні вміння визначаються як зумовлена знаннями і навичками готовність особистості успішно досягати свідомо поставленої мети професійної комунікативної діяльності в мінливих умовах її перебігу. Комунікативні вміння, які студенти-педагоги мають на момент вступу до закладу вищої освіти, виступають щодо професійних комунікативних умінь як загальні до спеціальних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему педагогічних здібностей, зокрема комунікативних, досліджували такі науковці, як: Г. Балл, Н. Волкова, Ф. Гоноболін, Г. Данченко, І. Зязюн, І. Іванова, В. Крутецька, І. Когут, Н. Кузьміна й інші.

Процеси формування комунікативних умінь і навичок, розвиток комунікативних здібностей педагогів вивчали такі науковці, як О. Березюк, С. Годник, С. Дубяга, Ю. Кулюткин, І. Осадченко, В. Черняков, І. Шакіров, В. Ягупов та інші.

Незважаючи на те, що проблема розвитку комунікативних здібностей студентів педагогічних спеціальностей частково висвітлена в деяких наукових працях, окремі аспекти означеної проблематики стосовно розвитку комунікативних здібностей студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» є актуальними і залишаються недостатньо вивченими, тому вивчаються в нашому дослідженні.

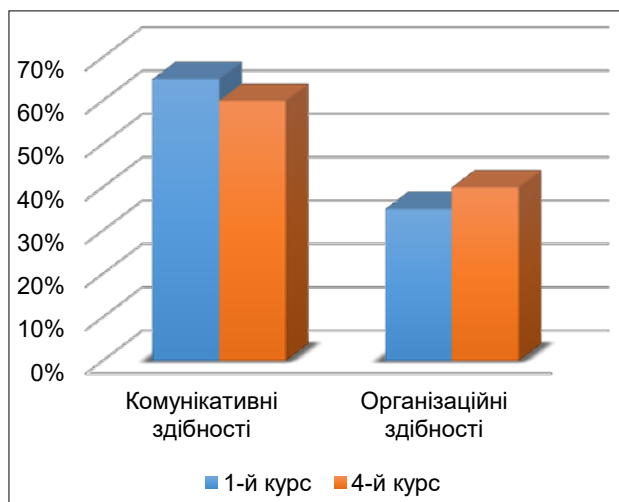

Рис. 1. Комунікативні й організаційні здібності студентів спеціальності «Дошкільна освіта» (%)

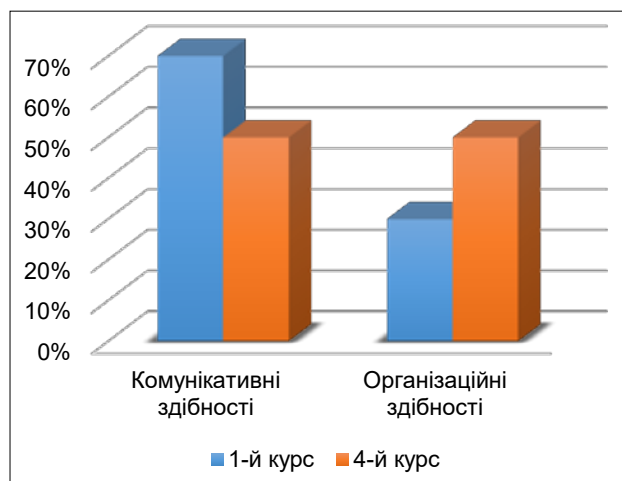

Рис. 2. Комунікативні й організаційні здібності студентів спеціальності «Початкова освіта» (%)

Мета статті – зробити аналіз розвитку комунікативних здібностей студентів педагогічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення розвитку комунікативних здібностей студентів педагогічних спеціальностей було використано такі методики: «Виявлення комунікативних та організаційних здібностей», «Ваш стиль спілкування», «Вивчення рівня комунікативного контролю» [5, с. 128]. Дослідження проводилось серед студентів 1-го та 4-го курсів педагогічних спеціальностей (дошкільна та початкова освіта). Вік опитаних студентів – від 17 до 20 років.

Високий рівень розвитку комунікативних здібностей у студентів спостерігається вже з першого курсу навчання, що дає дозволяє припустити наявність небайдужого ставлення досліджуваних до проблем співбесідника, легкість встановлення контактів у спілкуванні та гнучкість переходу від однієї теми розмови до наступної.

Згідно з результатами дослідження за методикою «Виявлення комунікативних та організаційних здібностей» (див. рис. 1), для 65% студентів 1-го курсу спеціальності «Дошкільна освіта» характерний високий рівень комунікативних здібностей. 60% студентів 4-го курсу зазначеної спеціальності властиві комунікативні здібності, що вказують на вміння взаємодіяти з іншими людьми у процесі спілкування.

У 35% респондентів 1-го курсу спеціальності «Дошкільна освіта» виявлено організаційні здібності, що характеризує їх як осіб, здатних на самостійні рішення й урегулювання конфліктів, правильно організувати і спланувати як власну роботу, так і роботу колективу (студентського або учнівського) для досягнення спільного позитивного результату.

Результати виявлення організаційних здібностей показали, що в 40% студентів 4-го курсу високий рівень, що більше, ніж у студентів 1-го курсу, і свідчить про більшу готовність до здійснення педагогічної діяльності шляхом налагодження й організації освітнього процесу.

У студентів 1-го курсу спеціальності «початкова освіта» комунікативні здібності домінують (70%) над організаційними (30%). У студентів 4-го курсу спеціальності «Дошкільна освіта» комунікативні (50%) і організаційні (50%) здібності розподілені порівну. Зазначимо, що комунікативні здібності характеризуються правильністю обраної і застосованої інформації у процесі спілкування, а організаційні – схильністю до впливу на інших людей (рис. 2).

Отже, результати опитування за цією методикою показали, що студенти 1-го і 4-го курсів вищезазначених спеціальностей, у яких виявлені комунікативні здібності, здатні з легкістю вступати в міжособистісні соціальні контакти, досягати

поставлених комунікативних цілей, обирати різні ролі відповідно до створеної моделі спілкування, а також досягати взаєморозуміння в різних комунікативних ситуаціях.

Респонденти, у яких виявлено організаційні здібності, схильні до організаторської діяльності: їм легко розпланувати свій час та вплинути на інших осіб через особистий приклад; вони швидко розуміють психологічний стан та індивідуальні особливості інших людей; їм притаманна готовність брати відповідальність за чужі вчинки.

Результати методики «Ваш стиль спілкування» (рис. 3) показали, що серед студентів 1-го (75%) та 4-го курсів (90%) спеціальності «Дошкільна освіта» переважає демократичний стиль спілкування.

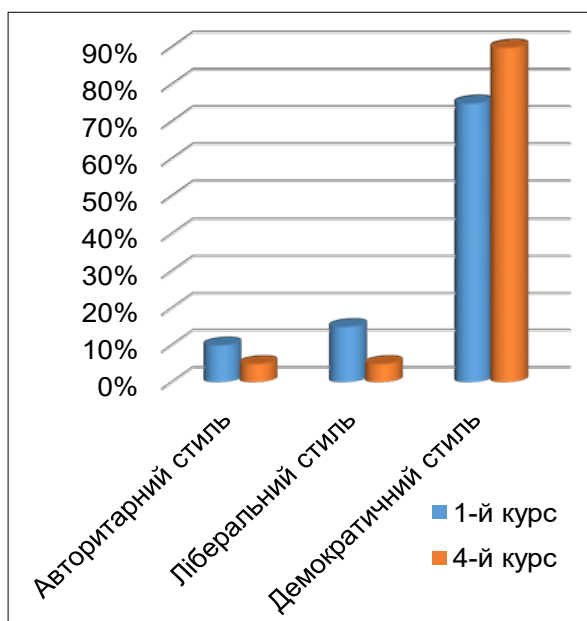

Рис. 3. Стиль спілкування студентів спеціальності «Дошкільна освіта» (%)

За демократичного стилю спілкування враховуються потреби, інтереси та бажання учасників комунікативного процесу та заохочується їхня ініціатива. Рішення ухвалюються колегіально, з обов'язковим ознайомленням усіх учасників із проблемою, яка вирішується.

Для студентів 1-го курсу авторитарний (10%) та ліберальний (15%) стилі спілкування нехарактерні, а також майже відсутній авторитарний (5%) та ліберальний (5%) стилі спілкування у студентів 4-го курсу.

Варто зазначити, що для людей з авторитарним стилем спілкування існує лише одна правильна думка, а всі інші – помилкові. Ініціатива інших людей не враховується та не заохочується, усі рішення ухвалюються одноосібно.

Для ліберального стилю спілкування характерна поступливість та малоініціативність у спіл-

куванні. Співрозмовники-ліберали часто вдаються до вмовляння свого співбесідника.

У студентів 1-го (90%) та 4-го курсів (70%) спеціальності «Початкова освіта» також переважає демократичний стиль спілкування. Авторитарний (5%) і ліберальний (5%) стилі спілкування для студентів 1-го курсу нехарактерні, як і авторитарний (25%) та ліберальний (5%) стилі спілкування для студентів 4-го курсу.

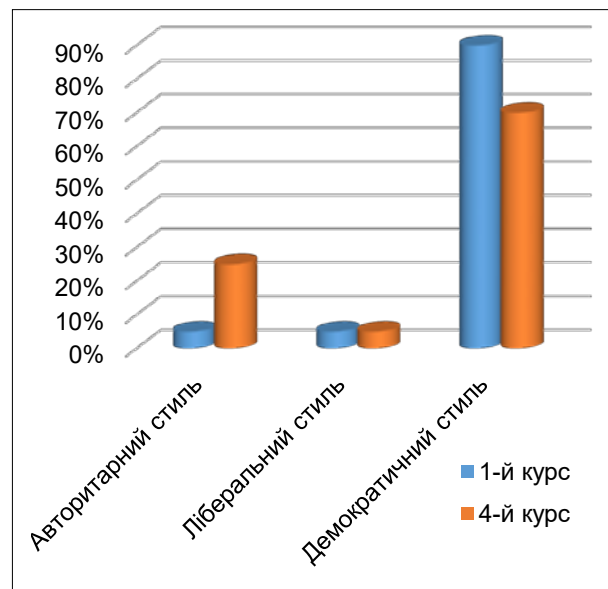

Рис. 4. Стиль спілкування студентів спеціальності «Початкова освіта» (%)

Як бачимо, результати методики «Ваш стиль спілкування» показують, що у студентів 1-го і 4-го курсів досліджуваних спеціальностей домінує демократичний стиль спілкування, що, на нашу думку, добре для майбутніх педагогів, оскільки в основі керівництва буде врахування ініціативи класу. Учитель буде зосереджений на розвитковій активності учнів і залученні кожного до розв'язання колективних завдань. Уважаємо, що демократичний стиль спілкування найсприятливіший для встановлення продуктивної взаємодії педагога та школярів.

Методика «Вивчення рівня комунікативного контролю» допомогла нам виявити рівень комунікативного контролю, уміння діяти незалежно від ситуації, реагувати на її зміну студентів 1-го і 4-го курсів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» (рис. 5).

На думку М. Шнайдера, люди з високим комунікативним контролем постійно стежать за собою, добре обізнані, як поводитись, керують своїми емоційними проявами. Водночас вони відчувають значні труднощі у спонтанності самовираження, не люблять непередбачуваних ситуацій. Люди з низьким комунікативним контролем безпосередні та відкриті, але можуть сприйматися оточенням як занадто прямолінійні та нав'язливі [5, с. 128].

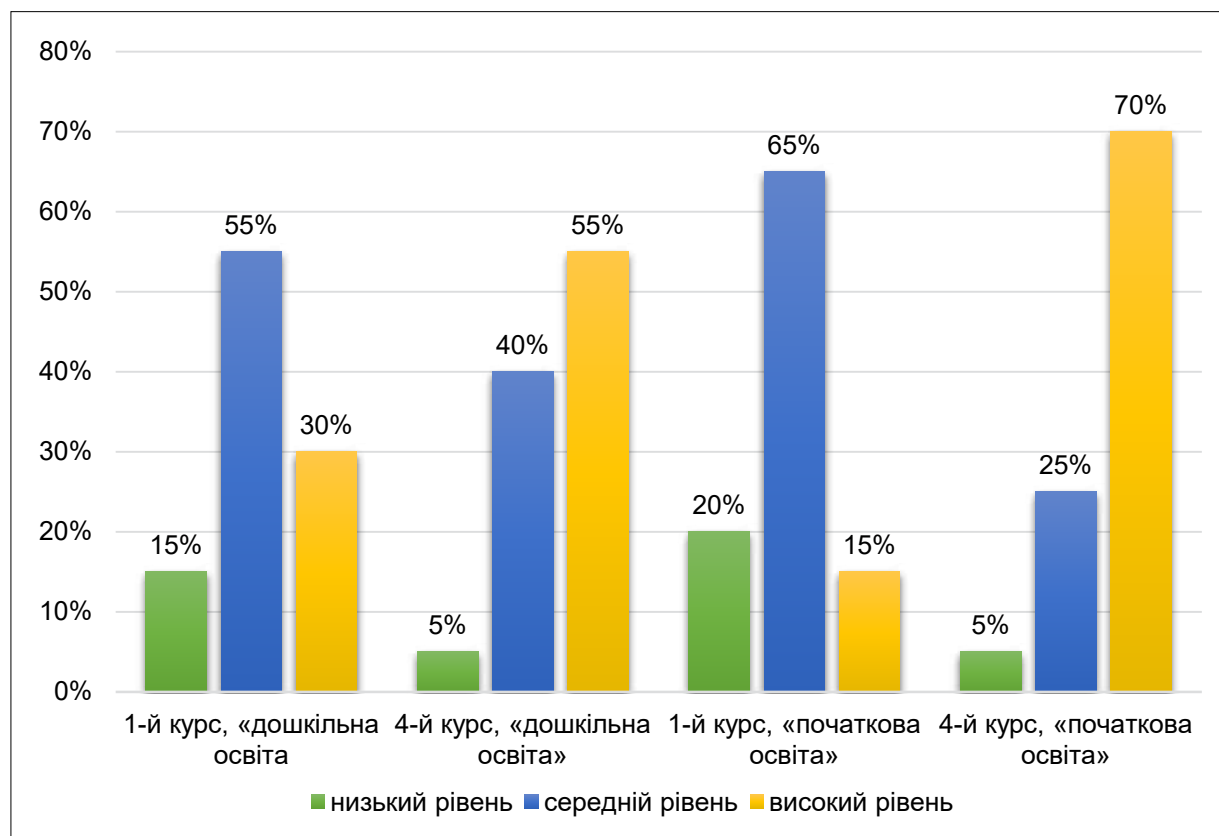

Рис. 5. Виявлення рівня комунікативного контролю (%)

Результати методики показали, що у студентів 4-го курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» (55%) та «Початкова освіта» (70%) переважає високий рівень комунікативного контролю, що допомагає їм без складнощів вживатися в будь-яку роль, гнучко реагувати на зміну ситуації, невимусно себе почувати та передбачати враження, яке вони справляють на оточення.

У студентів 1-го курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» (55%) та «Початкова освіта» (65%) домінує середній рівень комунікативного контролю, що характеризує їх як щирих, але стриманих у своїх емоціях, у своїй поведінці вони зважають на інших людей.

Висновки і пропозиції. Для успішного формування в майбутнього вчителя професійно-педагогічної комунікативної компетентності необхідні сприятливі педагогічні умови, які складаються із сукупності зовнішніх обставин педагогічного процесу.

Отже, зважаючи на отримані дані, варто зауважити, що формування комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей повинно бути пріоритетним напрямом діяльності закладу вищої освіти, оскільки викладання будь-якої дисципліни передбачає міжособистісну взаємодію та спілкування того, хто навчає, і тих, хто навчається.

тентності студентів педагогічних спеціальностей повинно бути пріоритетним напрямом діяльності закладу вищої освіти, оскільки викладання будь-якої дисципліни передбачає міжособистісну взаємодію та спілкування того, хто навчає, і тих, хто навчається.

Список використаної літератури:

1. Зязюн А., Крамущенко Л., Кривонос І. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
2. Іванова І. Дослідження комунікативної компетентності студентів педагогічних спеціальностей. *Психологічні науки*. 2014. № 2. С. 96–99.
3. Філоненко М. Психологія спілкування : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8440.html>.
4. Шевенко А. Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю : методичні рекомендації. Київ, 2016. 157 с.

Subashkevych I., Luschchik M. Peculiarities of communicative abilities of students of pedagogical specialties

The essence of the concepts of "communicative" and "communicative abilities" is studied in the article. The results of the research aimed at analyzing the development of communicative abilities of students of pedagogical specialties of preschool and primary education are highlighted. The pedagogical conditions for the development of communicative competence of the future teacher are offered.

In accordance with the stated goal, a number of methods were selected, such as: the method of "Detecting communicative and organizational skills"; the method "Your style of communication", the method "Study of the level of communicative control". The determined methods allow to establish communicative and organizational inclinations of personality, style of communication, individually-stable form of communicative behavior of a person and the level of communicative control of students of the 1st and 4th courses of pedagogical specialties of preschool and elementary education. The results of the research have made it possible to establish that the formation of students' communicative abilities is greatly influenced by the educational environment in which they acquire pedagogical competences.

The personality of the teacher determines the nature of the goals and objectives of pedagogical activity, the success of performing the main professional functions: information (accuracy, logical submission of information, the ability to highlight the main, the availability of information, the connection of information with practice and the ability to predict the assimilation of material by students), perceptual (mental) state of students and "see" the student's personality), communicative (communication style, pedagogical tact, expressive qualities, contact with students), developmental (work on formation and development techniques and methods of mental activity of students, their personality and the student team), the controlling (various ways of controlling the assimilation of information, objective assessment, learning self-control).

The implementation in practice of these functions is at the same time a difficult task, the fulfillment of which requires a high level of professional competence of the teacher.

Key words: *communicative, communicative abilities, pedagogical communicative abilities, vocational training, students.*